

RIIGIKOHUS

Avaldatud veebilehel *Riigikohus* (<https://www.riigikohus.ee>)

Avaleht > Riigikohtule esitati seoses tänavuste Riigikogu valimistega 17 kaebust

Riigikohtule esitati seoses tänavuste Riigikogu valimistega 17 kaebust

3. aprill 2023

Enamik Riigikohtusse jõudnud valimiskaebusi puudutas ühel või teisel moel elektroonilise hääletamise seadusele või põhiseadusele vastavust.

2023. aastal toimusid üheksandad Riigikogu valimised pärast Eesti taasiseseisvumist (valiti Riigikogu XV koosseisu). Valimispäev oli 5. märts. Sellele eelnes eelhääletamise periood, mille jooksul oli võimalik hääletada mh elektrooniliselt, mis osutus nendel valimistel kõige populaarsemaks hääletamisviisiks.

Valimistega seoses esitati Riigikohtule **17 kaebust**, millest läbi vaadati 12 ning läbi vaatamata jäi viis. Riigikohtule saab esitada valimiste korraldaja toimingute peale kaebuse pärast seda, kui vaidluse on kohtueelses menetluses lahendanud Vabariigi Valimiskomisjon. Otse Riigikohtule saab kaebuse esitada Vabariigi Valimiskomisjoni enda otsuse või toimingute peale.

Esimene valimisi puudutanud vaidlus oli ajendatud jaoskonnakomisjonide moodustamisest Paides. Kuivõrd jaoskonnakomisjoni moodustab omavalitsusüksuse volikogu, saab seda vaidlustada halduskohtus. Kaebaja soovis aga valimiskaebusega vaidlustada linnasekretäri ettepanekut, mille viimane oli volikogule jaoskonnakomisjonide moodustamise kohta teinud. Kaebaja arvates ei olnud seal erakondade esindajaid võrdselt koheldud. Riigikohus leidis, et kuigi linnasekretär on tegev ka valimiste korraldajana, oli kõnealune ettepanek tehtud volikogu otsuse ettevalmistamise menetluses ning seda valimiskaebemenetluses vaidlustada ei saa (vt otsus 5-23-4/2 [1]).

Teises kohtuasjas ei olnud kaebaja rahul sellega, kuidas esitati valimised.ee [2] lehel statistikat elektroonilise hääletamise kohta ning luges sellest välja rikkumisi elektroonilisel hääletamisel. Kuigi statistikat võiks selgemalt esitada, ei saanud see Riigikohtu hinnangul mõjutada elektroonilise hääletamise toimingute õiguspärasust (vt otsus 5-23-10/5 [3]).

Kolmas kohtuasi oli seotud elektroonilise hääletamise alguses ilmnenud ajutise probleemiga, kus valijarakendus kuvas osadele valijatele vale ringkonna kandidaadid. Seda nende valijate puhul, kes olid elukohta vahetanud, mistõttu muutus nende valimisringkond. Ekslikult ei olnud aga andmed uue elukoha kohta jõudnud valijarakendusse. Probleem puudutas vaid elektrooniliselt hääletanuid. Vale ringkonnanimikirja alusel hääletanutele saadeti teade, et nad hääletaksid uuesti, mida enamus 63 inimesest ka tegi, kolm inimest aga mitte. Nende inimeste elektrooniline hääl oli seadusest tulenevalt kehtetu. Kaebaja leidis, et vale ringkonna kandidaadi poolt antud elektroonilise hääle kehtetuks lugemiseks puudus õiguslik alus, aga Riigikohus sellega ei nõustunud (vt otsus 5-23-11/2 [4]).

Neljandas kohtuasjas tõi kaebaja välja, et tal ei õnnestunud kontrollrakendusega kontrollida, kas tema elektrooniline hääl jõudis korrektselt kohale. Ta nõudis valimiskomisjonilt, et talle näidataks tema

elektroonilist häält. Valimiskomisjon kinnitas kaebajale, et tema elektrooniline hää jõudis kohale (läks lugemisele), kuid keeldus elektroonilise hääle (valimisotsuse) sisu näitamast. Riigikohus nõustus, et hääle sisuga tutvumine oleks vastuolus hääletamise salajasuse nõudega. Kohus tühistas valimiskomisjoni otsuse osas, milles komisjon oli jätnud kaebuse läbi vaatamata, kuna selles ei olnud selget nõuet. Kohtu hinnangul oli piisavalt selge, mida kaebaja soovis, kuid jättis nõude rahuldamata, sest kaebaja õigusi ei rikutud (vt otsus 5-23-13/9 [5]).

Viiendas kohtuasjas juhtis kaebaja tähelepanu elektroonilise hääletamise erinevustele paberhääletamisest (elektrooniliselt hääletada ei saa valimispäeval ja kandidaatide numbrid on valijarakenduses ette antud). Riigikohus selgitas, et elektroonilise ja paberhääletamise mõningad erinevused ei too kaasa põhiseadusvastasust (vt otsus 5-23-12/5 [6]).

Kuues ja **seitsmes** kohtuasi puudutasid ühe kaebaja erinevaid probleeme, alustades kandidaadina registreerimata jätmisest, lõpetades vangidel hääletamisõiguse puudumise ja elektroonilise hääletamise ebakohtadega. Kaebused jäid valimiskomisjonis läbi vaatamata ning Riigikohus ei pidanud seda kaebaja õiguste rikkumiseks (vt otsus 5-23-17/4 [7] ja 5-23-24/3 [8]).

Kaheksandas kohtuasjas tegi kaebaja etteheiteid elektroonilise hääletamise usaldusväärsusele. Valimiskomisjon oli jätnud kaebuse läbi vaatamata, sest kaebetähtaeg oli möödunud. Riigikohus nõustus sellega ja märkis, et kaebetähtaja arvutamist tuleb alustada vaidlustatud toimingu tegemisest, mitte väidetavast õigusrikkumisest teada saamisest. Kui kaebajal on siiski mõjuv põhjus kaebetähtaja möödalaskmiseks, tuleks taotleda kaebetähtaja ennistamist. Kaebaja seda valimiskomisjoni menetluses taotlenud ei olnud (vt otsus 5-23-22/3 [9]).

Üheksanda ja **kümnenda** kohtuasja algatasid erakond ning selle kandidaat, kuna arvasid, et kandidaat oleks pidanud saama välismaalt rohkem paberhääli. Samuti oleks nad oma arvestuste kohaselt pidanud saama rohkem elektroonilisi hääli. Häälte vähesus viitas kaebajate arvates rikkumistele häälte kokku lugemisel, samuti väideti elektroonilise hääletamise erinevate aspektide vastuolu põhiseadusega.

Riigikohus leidis, et kaebaja väited ei andnud alust kahtlustada rikkumisi häälte kokku lugemisel ning rikkumisi ei oleks saanud kinnitada ka tõendid, mida kaebaja soovis menetluses koguda. Kaebajate soov kutsuda valijad andma tunnistust oma hääletamisvaliku kohta, oleks rikkunud hääletamissaladust. Kohtu hinnangul ei olnud seadusandja põhiseadusvastaselt ära delegeerinud valimiskomisjonile otsustamiseks, kuidas elektroonilisel hääletamisel valija identifitseeritakse (vt otsused 5-23-18/4 [10] ja 5-23-19/3 [9]).

Üheteistkümnnes kohtuasi hõlmas ühe erakonna kaks sarnase sisuga kaebust, mis olid suunatud eelkõige elektroonilise hääletamise põhiseaduspärasuse vaidlustamisele. Valimiskomisjon oli jätnud mõlemad kaebused läbi vaatamata kaebetähtaja ületamise tõttu ega olnud kaebaja esitatud põhjuseid kaebetähtaja ennistamiseks pidanud mõjuvaks. Riigikohus asus seisukohale, et valimiskomisjon kaebaja õigusi ei rikkunud.

Esimese kaebuse puhul oli probleemiks erakonna esindusõigus. Kaebus, mida oleks võinud mõista nii erakonna kui ka kandidaadi (erakonna esimehe) kaebusena, oli esitatud üksnes erakonna esimehe allkirjaga. Erakonna esindamiseks oleks vaja olnud veel kahe juhatuse liikme allkirju. Kaebuse oleks saanud lugeda tähtaegseks, kuigi puudustega esitatuks. Selle välistas aga erakonna esimehe seisukoht, et kaebus on esitatud üksnes tema kui kandidaadi nimel. Sellises olukorras ei saanud valimiskomisjon vaadata kaebust läbi erakonna kaebusena. Kui saabusid erakonna juhatuse liikmete allkirjad, loeti kaebus esitatuks erakonna nimel, kuid siis oli kaebetähtaeg möödas.

Teises kaebuse puhul vaieldi selle üle, kas kaebajal oli mõjuv põhjus kaebetähtaja ennistamiseks. Riigikohtu hinnangul ei saanud info kogumist elektroonilise hääletamise süsteemi arhitektuurist ja süsteemis teabele ligipääsu põhimõtetest pidada selliseks asjaoluks, mis oleks õigustanud kaebetähtaja ennistamist.

Otsusele lisatud *obiter dictum*'is rõhutas kohus, et elektroonilise hääletamise reeglid vajaksid korrastamist,

et tagada põhiseaduslike printsiipide järgmine ning elektroonilise hääletamise korraldusest parem arusaamine ühiskonnas. Otsusele oli lisatud ka Riigikohtu esimehe konkureeriv arvamus, kus ta viitas puudustele valimiskaebemenetluses (vt kohtuasi 5-23-20 [11]).

Läbi vaatamata jäi enamuse kaebusi kaebeõiguse puudumise tõttu. Seda esiteks põhjusel, et kaebajad ei olnud menetlusosalised Vabariigi Valimiskomisjoni menetluses, milles tehtud otsust nad Riigikohtus vaidlustasid (vt määrused 5-23-7/2 [12] ja 5-23-14/2 [13]). Teiseks seetõttu, et kaebaja ei olnud läbinud kohtueelset kaebemenetlust Vabariigi Valimiskomisjonis (vt määrus 5-23-9/2 [14]) või vaidlustas toimingut, mida ei olnud veel tehtud (vt määrus 5-23-8/2 [15]). Üks kaebus jäi läbi vaatamata kaebetähtaja ületamise tõttu (vt määrus 5-23-23/2 [16]).

Allikas URL: <https://www.riigikohus.ee/et/uudiste-arhiiv/riigikohtule-esitati-seoses-tanavuste-riigikogu-valimistega-17-kaebust>

Lingid

- [1] <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=5-23-4/2>
- [2] <https://www.valimised.ee/>
- [3] <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=5-23-10/5>
- [4] <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=5-23-11/2>
- [5] <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=5-23-13/9>
- [6] <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=5-23-12/5>
- [7] <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=5-23-17/4>
- [8] <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=5-23-24/3>
- [9] <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=5-23-19/3>
- [10] <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=5-23-18/4>
- [11] <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=5-23-20>
- [12] <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=5-23-7/2>
- [13] <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=5-23-14/2>
- [14] <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=5-23-9/2>
- [15] <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=5-23-8/2>
- [16] <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=5-23-23/2>